

# Վ Ր Է Փ . . .

(Պատմութիւն)

Ապրիլեան Հմայեակը նոր էր վերադարձել ուսումնարանից, երբ ճաշեց ու առանձնացաւ իր սենեակը: Գարնանային արեգակի ճառագայթները ներս էին թափանցել պատուհանից ու կարմիր յատակի վրայ դեղին գոյներով խաղում էին՝ տարածելով սառն օդի մէջ մի դուրեկան ջերմութիւն: Ապրիլեանը մօտեցաւ պատուհանին և բանալով փեղքերից մէկը՝ նստեց առաջին, որտեղից փչող գարնանային զով և մաքուր օդը թաւշի պէս սկսեց շոյել նրա ճակատն ու այտերը: Դէմուդէմ, բակում բարձրանում էին երկու մեծ ակացիաներ, որոնց կոկոնոտած ճիւղերի վրայ անհանգիստ ցատկոտումներով ծլւում էին ճնճղուկները: Եւ յիշեց նա հայրենի գիւղն, իր գրաւիչ բնութեամբ, իր չքնաղ բուսականութեամբ: Նա վաղուց հետէ այնտեղ չի եղել գարնանը. վերջին գարունը, որ տեսաւ իր հայրենիքում, դեռևս մանուկ էր: Մակայն նա շատ լաւ է յիշում այն օրերը, երբ հալուող ձիւնից առաջացած առուակները քջքլալով քերում էին փողոցների ու դաշտերի քնաթաթախ սև հողը և նեղ ակօսներ փորելով՝ հիւսւում ու ձգւում մէջը, որպէս կուսական գեղանի ծամեր, երբ այգիների ու պարտէզների ծառերը զուգուած հարսի պէս սպիտակ ծաղիկների տակ ժպտում էին իրանց կանաչ թափնուած տերևներով, երբ մարդիկ թեթև հագուստներով դէպ դաշտային աշխատանքներն էին շտապում: Արթնանում, կենդանանում էր բնութիւնը և մարդու սիրտը լցնում անսահման բերկրանքով ու թարմ զգացմունքներով:

Այդ ժամանակներից անցել էին մի քանի անհրապոյր դարձւներ, որոնց դիմաւորել էր նա աշակերտական տաղտուկ սեղանների վրայ: Մօտենում էր և այս գարունն, ու Ապրիլեանը բնութեան կերպարանափոխութեան հետ զգում էր մի փոփոխութիւն և իր մէջ՝ նրան տիրապետել էին մինչև այժմ

անծանօթ զգացմունքներու Այս ընտանիքը, ուր նա տեղափոխուել էր վերջին ամիսները որպէս գիշերօթիկ, կարծես թէ նրա կեանքի մէջ պիտի մտցնէր մի նոր շրջան:

Եւ իրաւ, Ապրիլեան Հմայեակի հոգեկան աշխարհում կատարուել էր մի ակններե փոփոխութիւն: Այդ նկատել էին նրա դասընկերներն ու նոյնիսկ ուսուցիչներէից մի քանիսը: Դասամիջոցին երբեմն «գերի» խաղալիս նա նոյն նախանձախնդրութեամբ էր վերաբերուում իր կողմնակիցների շահերին. նա անուշադիր էր դառել դէպի ուսումնարանական կանոնները և մի տեսակ դոռող ու մեծամիտ դէպ ընկերները: Դասին ուսուցիչների ներկայութեամբ նա իրան չար ու յանդուգն էր պահում և յաճախ դաս հարցնող ուսուցչին այնպիսի պատասխաններ տալիս, որոնք միանգամայն անպատշաճ էին դասաբանական կարգերին: Այսպէս՝ մի անգամ երբ ընդհանուր պատմութեան ուսուցիչը, դաս հարցրեց, Ապրիլեանը պատասխանեց.

— Գիտեմ, բայց չեմ կարող պատասխանել:

— Բայց ձեզ կարող եմ անբաւարար թուանշան դնել, յանդիմանեց ուսուցիչը:

— Կարող էք, անտարբերութեամբ ասաց Ապրիլեանը և նստեց:

Ուսուցիչը թէեւ դժգոհ մնաց այդ պատասխանից, բայց անբաւարար թուանշան նշանակել չկարողացաւ:

Ընկերների զարմանքը շատ աւելի մեծ եղաւ:

— Տօ, դասդ իմանաս և հրաժարուես պատասխանելուց, զարմացած փսփսում էին դասարանի յայտնի ծոյլերը:

Այդ փոփոխութիւնը ամենից շատ զգում էր ինքը Ապրիլեանը: Մերթ լայնարձակ ընտելւում էր ամբողջութեամբ նրան թւում էր չքնաղ, հմայիչ, մարդիկ բարի ու սիրելի, և իր գոյութիւնը շողկապուած այդ ամենի հետ մի սքանչելի ներդաշնակութեամբ: Եւ նրա սիրտը լցւում էր անուշ բերկրանքով դէպ ամեն ինչ և ամենքը: Բայց երբեմն աշխարհը կորցնում էր նրա աչքում իր ամբողջ փայլն ու իմաստը և նմանւում զուր տեղը ապրող, ատամները թափած մի չարանեմ, պառաւ կնոջ, մարդիկ դառնում էին նեղսիրտ ու գաճաճ, որոնք թունալի օձերի պէս վխտում են երկրի վրայ միմիայն իրանց անպէտք գոյութիւնը քաշ տալու և ուրիշներին վնասելու համար. կեանքը դառնում էր դառն, գծուծ և անխորհուրդ, իսկ իր գոյութիւնը այդ բոլորի մէջ որպէս մի անախորժ աններդաշնակութիւն:

Հացիւ թէ առաջները այդպիսի խոհեր ու զգացմունքներ

անցնէին Ապրիլեանի գլխով: Պատուհանի առաջ նա երկար ժամանակ հրճուում էր ճնճողւկների անհոգ ծլւլոցներով: Իրիկ-նապահի թեթև ու զով զեփուռը պտոյտներ դործելով օդի մէջ՝ մերթ ընդգրկում էր ակացիաների փափուկ ճիւղերը, մերթ փարւում Ապրիլեանի տաք ճակատին և մերթ դիմացի տան աղիւսէ պատերին և կամ աննկատելի թռիչքներով բարձրա-նում վերև և սլանում հեռու, շատ հեռու, գուցէ այն ճանա-պարհով, որտեղից անցնում են Ապրիլեանի մտքի թռիչքները, և հանգստանում գուցէ այնտեղ, ուր ծնւում են նրա յիշողու-թիւնները...

Այդ ժամանակ էր, երբ նրա լսողութիւնը սկսեցին փա-ղաքել երաժշտութեան ներդաշնակ հնչիւններ: Առաջին ան-գամ ընդհանուր ինքնամոռացութեան մէջ նա նոյնիսկ այդ չնկատեց, միայն զգաց, որ աւելի է յուզւում, աւելի է վերա-նում ու անդգայանում: Սակայն երաժշտութիւնը շարունակում էր: Ձայնը կողքի սենեակիցն էր գալիս, ուր դաշնամուրի կլա-ւիշների վրայ թեթև ու վարժ ձեռքեր նուագում էին Ապրիլեա-նին լաւ յայտնի «Dors, mon enfant» բոմանսը: Եւ դա այնքան հմուտ էր ներդաշնակուած, ու այնքան հիանալի էր նուագում, որ երաժշտութեան հետ միաժամանակ պատկերանում էր և՛ մայրը, և՛ երեխան, և՛ օրօրոցը: Գորովագութ զգացմունքներով լի մայրը օրօրում է երեխային և վերջապէս դադարում՝ կար-ծելով, թէ նա քնած է. բայց յանկարծ արթնանում է չարածճի մանկիկը և սկսում ամբողջ ուժով բղաւել, լալ. մայրը իսկոյն շարժում է օրօրոցը և երեխայի լացին արձագանգ տալիս իր քնքոյշ երգով. երեխան կամաց-կամաց հանգստանում է, որի հետ զուգընթացաբար նուաղում է և՛ մօր ձայնը. լսում է մի-այն օրօրոցի դանդաղ օրօրը. վերջապէս մայրը թողնում է օրօրոցը, որը մի անգամ ևս ձօնուելով կանգ է առնում...

Տան մէջ տիրեց խորին լուսթիւն:

Ապրիլեանը սթափուեց և ոտքի կանգնեց:

— Այո՛, «նա» է, և իմ սիրած բոմանսը, ասաց նա և սկը-սեց անհանգիստ կերպով անցուդարձ անել իր կարճ սենեա-կում: Նա մերթընդմերթ կանգնում էր և լարում լսողութիւ-նը՝ անկասկած մի բան լսելու:

Բայց դաշնամուրն այլևս չհնչեց:

Ապրիլեանը նստեց սեղանի առաջ դասերը պատրաստե-լու. նա վաղուայ համար դասեր շատ ունէր: Ձեռքը մեկնեց, վերցրեց առաջին պատահած գիրքը և թերթելով բաց արեց առաջին երեսը: Դա տարրական երկրաչափութեան դասագիր-քն էր, որը վաղուց էր անցել և յիշում էր, քննութեան նոյն-

իսկ լաւ թուանշան ստացաւ։ Եւ չիմանալով թէ ինչի համար, կարդաց առաջին ակսիոմը և ապուշ ապուշ նայեց պատուհանին՝ զարմանալով, թէ ինչպէս է լաւ թուանշան ստացել, երբ այժմ բաւական չէ, որ ոչինչ չի յիշում, այլև կարդացածն անգամ չի հասկանում։

— Ինչպէ՞ս թէ «Երկու կէտերի ամենակարճ ճանապարհը ուղիղ գիծն է», կրկնեց նա բարձր ձայնով։— Ի՞նչ հասկանում։

Եւ նա ամբողջ մտաւոր ուժերը լարելով՝ առաջին պատճառատականի աշակերտի պէս սկսեց վանկ-վանկ, բարձր ձայնով կարդալ։

— Եր-կու կէ-տե-րի... կէտ... ա-մե-նա-կարճ... կէտ... ճա-նա... Էհ, թքած վրան, ասաց նա բարկացած ու գիրքը մի կողմ ձգեց...

Այնուհետև վերցրեց այդ օրը դրադարանից բերած ընթերցանութեան գիրքը և սկսեց կարդալ։ Առաջին նախադասութիւնը կարծես թէ հասկացաւ։ Նա շարունակեց և շուտով հասաւ վերջին տողերին, թերթեց, մի վայրկեան մտածեց և տեսաւ, որ գլուխը ոչինչ չի մտել, այլ միայն աչքերն են տառերի վրայով սահել։ Այդ գիրքն էլ նա մի կողմ ձգեց և կրկին ոտքի կանգնեց։ Սենեակում մի քանի անգամ անցուդարձ անելուց յետոյ՝ նա անցաւ կողքի սենեակը՝ դահլիճը, ուր հընչ-ւում էր դաշնամուրը, բայց ոչոքի չպատահեց։ Այդտեղից անցաւ սեղանատունը և տեսաւ միայն ծառային, որ լուացած ամանեղէնն էր դարսում պահարանի մէջ։

— Այս ի՞նչ է, Բարսեղ, տանը մարդ չկայ, հարցրեց Ապրիլեանը իբր թէ ակամայ։

— Ո՛չ, աղջիկ-պարոնը գնաց բազար։

— Իսկ... Սիրանոյշը, անվստահութեամբ աւելացրեց Ապրիլեանը։

— Նա էլ գնաց ընկերուհու մօտ, կտրուկ վերջացրեց ծառան և հեռացաւ դէպ խոհանոցը։

Ապրիլեանը կանգնեց շուարած մի քանի րոպէ, ինքն էլ չիմանալով թէ ինչ անի։ Դատարկ բնակարանը, մանաւանդ «նրա» դատարկ սենեակը, կարծես թէ նրան ուզում էին կլանել իրանց բաց խոռոչների մէջ։ Նա շտապ գնաց իր սենեակը, գլխարկը դրեց, վերարկուն առաւ ուսերին և համարեա վազելով՝ դուրս եկաւ փողոցը— կարծես մէկը հալածում էր նրան։

Փողոցի դուռը ահագին շրմփոցով փակուեց նրա յետևից։

## II

Սիրանոյշ Չիլինկարեանը ծնողների միակ աղջիկն էր։ Գիմնազիօնի վերջին դասարանի աշակերտուհի էր նա, մի կայտառ, սրախօս ու գրաւիչ աղջիկ։ Երբ Ապրիլեանը տեղափոխուեց նրանց մօտ ու ծանօթացաւ Սիրանոյշի հետ, զգաց իր մէջ մի դատարկութիւն ու մենակութիւն և ասես համոզուեց, որ այդ բոլորին վերջ կտրուի, եթէ սիրի Սիրանոյշին և սիրուի նրանից։ Եւ այնուհետեւ նա անտարբեր չէր դէպ այդ աղջիկը։ Նրա պաշտօնական, սառն յարաբերութիւնները դարձան աւելի բարեկամական ու մտերմական։ Ահա այդ ժամանակներից ծնունդ առան նրա հոգին աղմկող զգացմունքները։ Որ նա սիրում էր Սիրանոյշին՝ այդ լոյսի պէս պարզ էր նրա համար—պատանեկական անդրանիկ ցնորալի ու խանդավառ սէր... Բայց պարզ չէին Սիրանոյշի ունեցած զգացմունքները դէպի իրան և յաճախ կրկնուող հակասական հանգամանքները նրան կասկածների առիթ էին տալիս։ Այսպէս, մի անգամ դաշնամուրի վրայ նա նուազեց «Dors, mon enfant»-ը, որ և Ապրիլեանի դուրն եկաւ։ Նա յայտնեց իր հիացմունքը այդ բոմանսի ներդաշնակութեան ու նուագման առիթով։ Սիրանոյշը լսեց դուլուխը քաշ, և այնուհետեւ երբ Ապրիլեանը տանն էր լինում, Սիրանոյշը նուագում էր այդ և յաճախ չարաճճի կերպով նրա ամենալուրջ զբաղմունքները խանգարում։ Ինչո՞վ բացատրէր այդ և նման դէպքերը, եթէ ոչ այն հետաքրքրութեամբ, որ տածում էր Սիրանոյշը դէպի ինքը։ Շատ բարի։ Հապա ինչո՞վ բացատրէր և այն, երբ մի անգամ հիւրեր էին եկել Չիլինկարեանների մօտ, ի միջի այլոց և մի լաւ հագնուած ուսանող, Սիրանոյշը սկսեց այնքան զբաւուել վերջինով, որ բաւական չէր որ Ապրիլեանի վրայ ուշադրութիւն չէր դարձնում, այլև այդ և հետեւալ օրերը նրան մի տեսակ սառնութեամբ ու արհամարհանքով էր վերաբերում։ Նման օրինակներ շատ։ Եւ այդպիսի դէպքերում զուգընթացաբար փոփոխւում էր Ապրիլեանի հոգեկան աշխարհը։ Այս բոլորը նա տանում էր լուռ, ոչինչ արտայայտել չէր ուզում, կամ աւելի ճիշտ՝ չէր համարձակւում։

Այսպէս անցան մի քանի շաբաթներ։ Գարնանային արեգակի ճառագայթներն էլ առաջուայ պէս գոլ ու հեզահամբոյր չէին, այժմ նրանք այրող ու կիզիչ էին դառել—եղանակները տաքացել էին։

Ապրիլեանի քննութիւններն սկսուել էին, որոնցից մի քանիսը արդէն յաջողութեամբ բռնել էր: Այդ օրը նա կրկին քննութիւն ունէր, որ և յաջող վերջացնելով՝ շտապեց տուն: Տանը ոչոք չկար: Նա ուրախ տրամադրութեան տակ ճաշեց շատ անհանգիստ, և ճաշի վերջին ծառան նրա հարցին անուշադրութեամբ պատասխանեց.

—Տանը չէ, գնացել է ընկերուհու մօտ:

Այդ պատասխանից յետոյ Ապրիլեանը առանձնացաւ իր սենեակը և վրդովուած՝ սկսեց անցուդարձ անել մի անկիւնից միւսը: Երբեմն կանգ առնելով՝ նա լարում էր ուշադրութիւնը լսելու արդեօք զանգակի ձայն չի գալիս, կամ չի՞ լըսուում Սիրանուշի հնչիւն խօսակցութիւնը:

Նա անհամբեր սպասում էր Սիրանոյշի վերադարձին: Այդ օրը պիտի յանձնէր նրան իր խնդրած նկարը, որի վրայ Ապրիլեանը վերջին երկու օրն այնքան ջանք էր թափել: Այդ մի շնորհ էր Ապրիլեանի համար, մի երջանիկ աշխատանք, որին արժանացրել էր նրան Սիրանոյշը:

Եւ այդ պատահեց այսպէս.

Երկու օր առաջ, երեկոյեան, երկարատեւ մտաւոր աշխատանքից յետոյ Ապրիլեանը թմրած պառկել էր մահճակալի վրայ, երբ մէկը թրխկացրեց իր դուռը: Նա վեր թռաւ տեղից, բացեց դուռը և տեսաւ Սիրանոյշին: Նրա ամբողջ մարմնով մի հաճելի դող անցաւ, որ րոպէսպէս վանեց նրա թմրութիւնը, իսկ քիմքի երակը սկսեց ուժգնութեամբ զարկել:

—Այս ի՞նչ է, Հմայեակ, ամբողջ օրը պարապում էք, ասաց Սիրանոյշը ժպիտն երեսին:

—Ձէի պարապում, պատասխանեց Ապրիլեանը:

—Հապա:

—Հէնց այնպէս, հանգստանում էի:

—Գիտէք, Հմայեակ, մի խնդիր ունեմ ձեզնից:

—Ի՞նչ:

—Վերջին փոստով ստացած շաքաթաթերթի մէջ մի գեղեցիկ նկար կայ... այ, կուզէք, գնանք դահլիճը, ցոյց տամ...

Նրանք անցան դահլիճը:

—Դուք հիմալի նկարում էք, շաքունակեց Սիրանոյշը. ես ուզում եմ խնդրել, իհարկէ՛ եթէ ժամանակ ունէք, որ... մեծադիր արտանկարէք ինձ համար:

—Ձեզ համար, շփոթուած հարցրեց Հմայեակը:

—Այո, ինձ համար, շառագունած վրայ բերեց Սիրանոյշը և շաքաթաթերթը բանալով դրեց Ապրիլեանի առաջ:

Դա մի կին էր, պարզ, անտիկ հագուստով, աղաւթ բնու-

Թեան մէջ մի ժայռի վրայ կանգնած: Մի ձեռքին նա ունէր մերկացրած սուր, իսկ միւսը ամբողջ ոյժով սեղմած՝ մի սպառնացող բռունցք էր ներկայացնում: Նկարի տակ գրուած էր «Վրէժ»:

— Գեղեցիկ նկար է, չէ՞, հարցրեց Սիրանոյշը:

— Սքանչելի է, պատասխանեց Ապրիլեանը՝ աչքերը նկարից չհեռացնելով:

— Սիրանոյշ, աղջի՛, լսուեց սեղանատնից մօր ձայնը. — մի շուտ այստեղ եկ:

— Ուրեմն կը կատարէք խնդիրս, հարցրեց Սիրանոյշը՝ պատրաստուելով դահլիճից հեռանալ:

— Անպատճառ, պատասխանեց Ապրիլեանը զգացուած և աչքերով ճանապարհ դրեց հեռացող Սիրանոյշին:

Մի քանի վայրկեան նա հայեացքը չհեռացրեց այն դռնից, ուր անհետացաւ Սիրանոյշը, ապա կրկին մի երկար նայեց նկարին: Նա ապշել էր: Բազմաթիւ նոր խոհեր եկան կուտակուեցին նրա գլխում. նա դժուարացաւ մի վերջնական եղբայրացութեան գալ, միայն կարողացաւ ցածր և խորհրդաւոր ձայնով կարգաւ նկարի անունը:

— Վրէժ...

Այժմ նկարը պատրաստ էր և Ապրիլեանն սպասում էր այն յանձնելու Սիրանոյշին: Սիրանոյշը չկար ու չկար:

Երկար սպասելուց ու քայլելուց ձանձրացած՝ Ապրիլեանը պտուկել էր մահճակալի վրայ և խորասուզուել մտածմունքների մէջ: Յանկարծ ինչ-որ մի բան մտաբերելով՝ վեր թռաւ տեղից և նստելով գրասեղանի մօտ՝ առաջին դրեց նկարը:

«Ձէ, անպատճառ հարկաւոր է մի բան գրել», մտածեց նա, գրչակոթը վերցրեց և պատրաստուեց գրել:

«Բայց ի՞նչ գրել», կրկին խօսեց ինքն իրան Ապրիլեանը. — Արդեօք գրե՞մ «նուէր» կամ «յիշատակ Ս. Չիլինկարեանին Հ. Ապրիլեանից»: Բայց, ո՛չ, սա շատ չոր ու ցամաք է, աւելի զգացմունքներով լիքը խօսքեր են հարկաւոր: Այդ տեսակէտով աւելի յարմար է սա: «Մեր անկեղծ բարեկամական յարաբերութիւնների մի պերճախօս առհաւատչեայ թող լինի այս նկարը»:

«Այո, արդէն պատշաճ է», ասաց նա և վերցնելով մի թղթի կտոր գրեց վրան փորձելու համար: Դրեց, բայց էլի կանգ առաւ ու երկար մտածեց:

«Ո՛չ, ո՛չ, յիմարութիւն է, երեխայութիւն է», մտածեց նա. «Ի՞նչ կարիք կայ, կամ ի՞նչ իրաւունք ունեմ ես: Ամենից խորմարագոյնը սա է», և վերցնելով նկարը, նրա յետևում, վե-

րևի աջ անկիւնում գրչի վճռական շարժումով գրեց մի քանի տառեր միայն՝ «Հ. Ա.-ից», և ուրիշ ոչինչ:

— «Այ, այսպէս, այժմ հրաշալի է», ասաց նա՝ ուրախացած իր գիւտի վրայ և յենուեց աթոռի մէջքին: Ապա շուտուեց նկարը և մի խորը քննական հայեացքով նայեց նրան: Ներքեւում այս անգամ սեանում էին գրչագիր տառեր, որոնք արտայայտում էին նոյն կարճ խօսքը. — «Վրէժ»:

Բայց որքան արտայայտիչ է պատկերը...

Մարդկանցից հեռու, բնութեան գրկում, մի ձեռքում սուր, միւսը այնքան ջղաձգօրէն սղմած: Որպիսի ցնորուած դէմք ունի, աչքերը ինչպէս են փայլում. կարծես մինչև անգամ կռպերը արցունքով թրջած լինին: Ի՞նչ խորհրդաւորութիւն կայ նրա մտատանջ ճակատին, և որպիսի խորութիւն այնտեղի թոյլ և զրաւիչ կնճիռների մէջ... Եւ դա մի կի՛ն է, մի թոյլ ու քնքոյշ արարած... Եւ ո՛վ գիտէ, թէ՛ ի՞նչ անարդարութիւն կամ բռնութիւն է այդ աղջկան արիւնալի ասպարէզը ձգել. արդեօք անողոք ճակատագիրը, իր կուսական սրբապղծութեան գիտակցութիւնը, հայրենիքի թշուառ վիճակը, թէ՛ առհասարակ ազատութեան ու ճշմարտութեան համար հալածական մարդկանց սեամաղձ ուրուականները... Այդ յայտնի չէ, պարզն այն է, որ մինչև անգամ ամենաթոյլ և ամենաքնքոյշ արարածների մէջ էլ զարթնում է այն առիժը, որ ճնշուած մարդկութեան դեռևս չսեռած արժանաւորութիւնների արգանդն է ծրնում...

Եւ որքան խորն էր թափանցում Ապրիլեանը պատկերի արժանաւորութիւնների մէջ, այնքան նրա աչքում բարձրանում ու դժուարամատչելի էր դառնում Սիրանոյշը: Եւ յանկարծ այդ աղջիկը կամենում է յիշատակ վերցնել մի այսպիսի խորհրդաւոր նկար, որի մէջ մի ամբողջ դրամա կայ թագնուած: Անկասկած ընտրութիւնը կամայական չէ... Օ՛հ, լաւ յիշատակ չի վերցնում նա Հմայեակից...

Այդ բոպէին լսուեց էլեկտրական զանգի ձայնը, որից մի փոքր յետոյ Սիրանոյշի հնչուն խօսակցութիւնը:

Ապրիլեանը ոտքի կանգնեց:

Խորը մտքերը նրա ուղեղում դեռևս թողել էին իրանց ճնշող ազդեցութիւնը: Նա ինստինկտաբար անցաւ սեղանատունը, որտեղ և հանդիպեց Սիրանոյշին:

— Այսօր ինչպէ՞ս անցաւ ձեր քննութիւնը, եղաւ Սիրանոյշի առաջին հարցը:

— Շատ յաջող, պատասխանեց Ապրիլեանը:

Դրանով ընդհատուեց նրանց ամբողջ խօսակցութիւնը: Պատկերի մասին ոչ մի խօսք չեղաւ:

Տանը կրկին ոչոք չկար: Շուտով ծառան բերեց հեշտա-  
եռը, դրեց սեղանի վրայ ու դնաց խոհանոց:

Արեգակը վաղուց ծածկուել էր տների յետևում, և մութն  
իջել: Սեղանատան առարկաների ստուերները կորցնում էին  
իրանց սահմանագծերը և հաւաքուելով աթոռների, սեղանի,  
պատկերների տակ ու սենեակի անկիւններում՝ թանձրանում  
էին:

Ամբողջ ընակարանում տիրել էր մի խորին լուսթիւն:  
Միայն հեշտաեռի եռացած ջուրն էր անուշ խլիթում ու իր  
տաք գոլորշիներն ամպի քուլաներով կախարչի ծակերից և  
տրանքներից դէպ առաստաղն ուղարկում: Սենեակի մէջ տա-  
քածուում էր զգալի խոնաւութիւն, որին և միանում էր թէյա-  
մանի մէջ եփուող թէյի դիւրեկան անուշահոտութիւնը:

Սիրանոյշը նստած էր սեղանի մօտ, և լուռ, աչքերը յա-  
ռած՝ նայում էր հեշտաեռի ծորակից երբեմն ափսէն ընկնող  
կաթիլներին, իսկ Ապրիլեանը կանգնած ապակեպատ դրան ա-  
ռաջին՝ դէպ դուրս էր նայում: Նրա շնչառութիւնից ապակին  
ծածկուել էր գոլորշիով: Նա բարձրացրեց ձեռքը, ուզեց սրբել,  
բայց մատի մի քանի շարժումներից յետոյ գոլորշու մէջ բա-  
ցուեցին երկու տառի ուրուագծեր: Երկու տառեր, որոնք իրար  
կողքի կազմում են մի գեղեցիկ ներդաշնակութիւն — այդ տա-  
ռերը «Հ. Ս.» էին: Ապրիլեանը մի առանձին հրճուանքով նա-  
յեց դրանց և ապա սկսեց քննել նրանց առանձնայատկութիւն-  
ները: Հ. — դա մի հանդիսաւոր գծագրութիւն է, որը հզօրու-  
թիւն, վստահութիւն և ոյժ է ներշնչում, և ռբալիսի եռանդ  
կայ այդ տառի մէջ, իսկ իսկ տղամարդու անուան սկզբնատառ:  
Իսկ միւսը որքան յարմար կնոջ անուան՝ մեղմ, զսպուած, ա-  
մաչկոտ: Նւ այդ երկուսը ինչ գեղեցիկ ներդաշնակութիւն են  
կազմում... Բայց բոլեական հրճուանքի մէջ ցուրտ նոտաներ  
հնչուեցին... Ս... ճիշտ է, կանացի յատկութիւն ունի, բայց  
կարծես մեռած, անհոգի լինի, եռանդ չկայ, սառնութիւն է  
փչում...

Որպէսզի շատ չենթարկուել վերջին խոհերին՝ Ապրիլեա-  
նը ձեռքի մի շարժումով սրբեց տառերը և մի պտոյտ գործե-  
լով՝ շուռ եկաւ դէպի Սիրանոյշը:

Սենեակի մէջ մութն աւելի էր թանձրացել, ուր հագիւ-  
կաւելի էր նշմարել կանացի գեղեցիկ դէմքի սպիտակ պրո-  
ֆիլը:

Նա կրկին լուռ էր և ո՛վ գիտէ՝ ինչեր էր մտածում...

— Սենեակը որքան մութ է, յանկարծ աւելի բարձր, քան հարկաւոր էր, գոչեց Հմայեակը:

Սիրանոյշը կարծես ասեղի ծակոցից վեր թռաւ և նայելով շուրջն ասաց.

— Իսկապէս այս ի՞նչ մութ է, հարկաւոր է լուցկի:

Մի քանի բոպէից յետոյ սենեակը լոյս էր, և երկուան էլ նստած թէյ էին խմում:

Ապրիլեանը կրկին լուռ էր, լուռ էր և՛ Սիրանոյշը:

«Օհ, ես գիտեմ, թէ՛ նա ինչո՞ւ է լուռ, մտածում էր Ապրիլեանը. այո՛, այդ լուռութիւնը աւելի բան է ասում, քան եթէ՛ նա խօսէր: Որքան նա զրաւիչ է այսպէս, որքան խորհրդաւոր. ախ, եթէ՛ հնար լինէր... բայց...»

Նա բարկացաւ, որ իր մտածմունքների մէջ կրկին տեղ բռնեց այդ չարագուշակ «բայց»-ը, և որպէսզի վերջինս մեծ գրաւումներ չանի՝ խօսեց:

— Այսօր տեսնում էք ի՞նչ լաւ եղանակ է, այնքան էլ շուտ չէր:

— Իսկ դուք նկարը վերջացրի՞ք, վրայ բերեց Սիրանոյշը՝ կարծես չլսելով նրա ասածը:

— Այո՛, վերջացրի:

— Ապա ինչո՞ւ չէք տալիս:

— Որովհետեւ... որովհետեւ չուզեցի:

— Հը, հը, թեթեւ քմծիծաղ տուեց Սիրանոյշը. զարմանալի է, կարծես տաան անգամ պիտի խնդրենք. շատ չէ՞ք նաղ անում...:

Բայց Հմայեակը Սիրանոյշի վերջին խօսքերը չլսեց, նա արդէն գնացել էր նկարի յետեից, որը և խելոյն բերեց:

— Ի՞նչ գեղեցիկ է, գոչեց Սիրանոյշը. սա չինական թանաքով էք արտանկարել. հիանալի է... սա ձեզանից յիշատակ կը վերցնեմ. սպասեցէք... հն, շատ նման է, կեցցէք, իսկական տաղանդ էք:

Նա շուռ տուեց պատկերը, նկատեց անկիւնում սևացող տառերը և կարծես մտքումն էլ արտասանեց — «Հ. Ա.-ից» և ապա շրջելով սկսեց երկմար, շատ երկմար նայել և այլաւ ոչինչ չխօսեց, կարծես փոշմանեց, որ սկզբի խօսքերն էլ արտասանեց:

Ապրիլեանը կանգնած Սիրանոյշի մօտ՝ կրկին աչքերը չէր հեռացնում պատկերից: Եւ այդ միջոցին նա կարծես զգում էր, թէ՛ ինչու համար այդքան երկար Սիրանոյշը նայում էր պատկերին և ինչեր է մտածում...:

— Ո՛չ, նա սիրում է ինձ, մտածում էր Ապրիլեանը. ես

գիտեմ, տես, ինչպէս է նայում և այն է մտածում, ինչ որ ես...

Եւ յանկարծ որտեղից որտեղ Ապրիլեանի մտքովն անցաւ մի համեմատութիւն, թէ ինչպէս կը վարուէր Սիրանոյշը, եթէ նա դրժէր իր սիրոյ խոստումը: Արդեօք այս աղջկայ պէս: Օհ, սարսափելի է, ոչ աւելի լաւ է չմտածել: Եւ ինչո՞ւ մտածել, քանի որ այդ երբէք տեղի ունենալ չի կարող, քանի որ նա սիրում է Սիրանոյշին, իսկ Սիրանոյշն իրան:

Եւ Ապրիլեանն այնքան էր համոզուած իր մտածմունքների մէջ, որ մինչև անգամ երեակայում էր Սիրանոյշին. արցունքները աչքերին. կանգնած իր դիմաց՝ ասելիս.

— «Հմայեակ, ես քեզ սիրում եմ, միթէ դու ինձ կը դաւաճանես... չէ, դուայդ չես անիւ, չէ, որ ես քեզ սիրում եմ»...

Այդ իլլիւզիան ցնդուեց, երբ Սիրանոյշը ցածր և անվերջ դով ձայնով կարդաց նկարի անունը.

— Վրէժ:

— Վրէժ... հոգոց հանելով արձագանգ տուեց Ապրիլեանը Սիրանոյշին, շեշտելով բառը:

### III

Կարճատեւ ընթրիքից յետոյ Չիլինկարեանները հիւրերը հաւաքուեցին դահլիճը: Մի զոյգ յոգնած թաթիկներ կրկին սահեցին դաշնամուրի կլաւիշների վրայ, և դահլիճն ու կողքի սենեակներն արձագանգ տուին ծոյլ վալ'սին: Կրկին սկսուեց իրարանցում, կրկին լսուեցին կանացի զիւ ծիծաղներ, տղամարդկանց մոմոցներ, ոտների շրխկոցներ և դերիժօրի բարձրագոյ կարգադրութիւնները: Բայց դա երկար չտևեց, շուտով լռեց դաշնամուրը, և տիբեց մի խուլ աղմուկ: Բայց ահա սենեակի հեռաւոր անկիւնում փորձ են անում, պարելու՝ ինչպէս երևում է՝ այդ շրջանները նոր մտած հայկական եալլին: Հնչում է մէկի ուժեղ ձայնը, որին միանում են ուրիշ մի քանի անվստահ ձայներ, որոնք կամաց-կամաց ընտելանում ու արձագանգ են տալիս աւելի ուժգին ու վստահ, մանաւանդ երբ գալիս են կրկնութիւնները.

... «Կանաչ սարերով եկար, կարմիր սուրբով եկար»...

Ձայները նորից պակասում են, և երգը նուազում ու անկանոն է դառնում—ինչպէս երևում է՝ դրանից էլ ձանձրացան: Յանկարծ դաշնամուրը հնչեց եւրոպական աշխոյժ «մազուրկան» և դահլիճի մէջ եռաց նոյն չափածոյ խառնաշփոթութիւնը:

Այս բոլորն Ապրիլեանի սենեակում լսում էր ամենայն մանրամասնութեամբ, կարծես միջի բարակ պատը իսկի բաժանելիս չլինէր այդ երկու սենեակները:

Բայց Ապրիլեանը ոչինչ չէր լսում և գլուխը սեղանին յենած, կռանը կռնած, լացելու չափ արտում էր: Նրա հոգեկան աշխարհում կատարւում էր մի փոթորիկ, որի նմանը Ապրիլեանն իր կեանքում չէր տեսել:

Այո, գուցէ նա այժմ էլ հիւրերի հետ կը զբաղուէր, կ'ուրախանար, ինչպէս ընթրիքից առաջ, բայց նա չէր կարող: Նա մինչև անգամ չընթրեց, չնայած որ մի քանի անգամ հրաւիրեցին: Ընթրիքից յետոյ էլ նորից եկան, խնդրեցին, որ գոնէ զայ դահլիճը, բայց Հմայեալը բոլորին յամառութեամբ մերժեց: Խնդրողները զարմացան նրա յանկարծակի փոխուելու վրայ, բայց ոչինչ հասկանալ չկարողացան, ուստի ձեռներն ու ուսները շարժելով թողեցին ու հեռացան:

Եւ նա ինչպէ՞ս կարող էր գնալ:

Դեռևս երեկոյեան, երբ Զիլինկարեանները հիւրերի համար տենդային պատրաստութիւնները մէջ էին, Ապրիլեանը սեղանատանը մի քանի անգամ առիթ ունեցաւ Սիրանոյշի քնքոյշ հայեացքները որսալ, հայեացքներ, որոնք տեղի էին տուել նախկին սրախօսութիւններին ու հանաքներին:

Հագիւ էր մթնել, երբ մէկը միւսի յետևից ներս թափուեցին Սիրանոյշի ընկերուհիները, ծանօթներն ու ազգականները, ըստ մեծի մասին երիտասարդներ: Դահլիճը թնդաց անընդհատ դաշնահարութեամբ: Բոլորն էլ ուրախ էին: Ուրախ էր և՛ Ապրիլեանը: Նա ուրուականի պէս ողջ օրը հետեւում էր Սիրանոյշին: Եւ ինչո՞ւ չանէր: Այժմ նրա Սիրանոյշի հետ ունեցած յարաբերութիւնները մտել էին մինոր շրջանի մէջ: Նրա ուղեղում այժմ ծագել էր մի լուսատու աստղ, ցրուել էին նախկին այնքան յաճախ կուտակուող կասկածանքի մռայլ ամպերը: Սիրանոյշը յիշատակ էր վերցրել նրանից, հանաք բան չէ, և այն էլ որպիսի իմաստալի և խորհրդաւոր յիշատակ... Այդ օրը նա դէպի բոլորն էլ լաւ էր տրամադրուած: Բոլոր մարդկանց դէմքերն այժմ նրա համար դառել էին բարի, սիրելի...

Ընթրիքից մի կէս ժամ առաջ, երբ ըոպէսպէս լուել էր դաշնամուրն ու դադարել պարը, Ապրիլեանը նկատեց, որ այն լաւ հագնուած ուսանողը մի զինուորականի հետ մտաւ Սիրանոյշի սենեակը:

Մի քանի ըոպէից յետոյ լսուեց նրանց բարձր ծիծաղը, որից յետոյ զինուորականը ժպտերես գլուխը հանեց դռնից և կանչեց Սիրանոյշին:

Սիրանոյշը գնաց և շուտով վերադառնալով՝ դրան մօտ կանգնեց և կիսասպառնական ձայնով ասաց.

—Տեսէ՞ք, չանէ՞ք, թէ չէ կը նեղանամ:

Ապա եկաւ, նստեց իր երկու ընկերուհիներէ մօտ և ըսեց պատմել մի ինչ-որ արկած ուսումնարանական կեանքից: Շատ չանցաւ, և Սիրանոյշի սենեակից զսպուած ծիծաղով դուրս եկան ուսանողն ու զինուորականը: Ուսանողը մեծամիտ շարժումներով, յետեին մի ինչ-որ բան բռնած մօտեցաւ Սիրանոյշին. նրան հետևում էր ինքնավստահ զինուորականը:

Եւ Ապրիլեանը տեսաւ ուսանողի ձեռքին իր նկարած «Վրէժ»-ը, որ նա զգուշութեամբ բռնեց Սիրանոյշի դէմուդէմ: Սիրանոյշը մի կողմնակի հայեացք ձգեց, արագութեամբ խլեց նկարը և անփոյթ եղանակով դռնեց.

—Պարոն Մարիկեան, չէ՞ք ամաչում, այս ինչ էք արել, — և յետոյ մէկ նայելով նկարին, մէկ խօսակցունհուն՝ շարունակեց կիսատ թողած պատմութիւնը, կարծես ոչինչ պատահած չըլինէր:

Ուսանողի ու զինուորականի հռնոցներին վերջ չկար, իսկ Սիրանոյշն աշխատում էր չլսել նրանց:

Կողքի նստածներից մի քանիսը հետաքրքրուեցին այդ տեսարանով և Սիրանոյշի ձեռքից առնելով նկարը՝ մէկը միւսին յանձնեցին, ծիծաղեցին ու զուարճախօսութիւններ արին:

Շուտով հնչեց դաշնամուրը, և ուսանողը մոռանալով նրկարի պատճառած բողբոջական բաւականութիւնը, սկսեց պարել... Սիրանոյշն էլ իր հերթին սահում էր թեթեւ թռիչքներով փայլուն յատակի վրայ... Նոյն ուսանողի հետ: Նա ծիծաղում էր, սրախօսութիւններ էր անում, բոլորը ծիծաղում էին, բոլորն էլ պարում էին...

Իսկ Ապրիլեանը փայտ կտրած՝ կանգնել էր դրան մօտ և երկար ժամանակ չէր կարողանում ուշքի գալ:

Այն նկարը, որի վրայ այնքան աշխատանք ու խնամք էր թափել, այժմ ընկած էր ճմրթած ու տրորած սենեակի մի մութ անկիւնում: Աղջկայ ձեռքի թուրը հովանոցի էին կամեցել նմանեցնել, իսկ միւս սեղմած բռունցքից կանացի «բեղբկիւ» էին կախել: Նրա ձուռած կնճռոտած դէմքը պառաւ, այլակերպ կնոջ արտայայտութիւն էր ստացել:

Եւ այդ բոլորը կատարուեց Հմայեակի աչքի առաջ:

Նա չէր կարող երկար մնալ դահլիճում, ուստի թողեց ու առանձնացաւ իր սենեակը և հրաժարուեց ընթերլուց:

Այժմ հիւրերը կամաց-կամաց ցրւում էին, այն ինչ Հրմայեակը դեռ ևս չէր պառկել քնելու... Երանի թէ նա տեղա-

փոխուած չլինէր այդ տունը, երանի թէ նա ծանօթացած չլինէր Սիրանոյշի հետ և չնուիրէր այն պատկերը: Բայց այդ բոլորն էլ եղել է և անգութ կերպով ծաղրուել... գոնէ մի փոքրը յարգանք դէպ գեղարուեստը, չէ որ նկարը գեղեցիկ էր և գեղեցիկ էլ արտանկարած էր: Եթէ այդպէս էր վարուելու, ինչո՞ւ խնդրեց, ինչո՞ւ միշտ կրկնում էր, թէ սիրում եմ գեղարուեստը. մօղայական, կապիկային սէր... Իսկ Ապրիլեանը այնպիսի եռանդով արտանկարեց և «նուիրեց», «յիշատակ» տուեց նրան...

—Վրէժ... դառնութեամբ լիքը արտասանեց նա:

Բայց ի՞նչպէս, ի՞նչ իրաւունքով, թվ է ինքը...

Եւ այդ բոլորէն ասես նրա կոկորդը խեղդում, հուպ տալիս լինէին. նա դժուարութեամբ էր թուքը կուլ տալիս: Մի ինչ-որ բան քլելում էր նրա կոկորդում: Միթէ արցունքներ էին:

Յանկարծ նրա աչքովն ընկաւ այն շարաթաթերթը, որից արտանկարել էր պատկերը: Այդ վերադարձրեց նրա ուղեղում իր նկարը, յիշեցրեց նորից, աւելի շօշափելի կերպով այդ օրուայ կատարուածը: Մի յուսահատ վիշտ կրկին տիրապետեց նրան: Եւ յանկարծ, ինքն էլ չիմացաւ թէ ինչպէս վերցրեց շարաթաթերթը, միջից երկու կէս արեց ու դէն շարտեց: Այն ժամանակ միայն գիտակցեց իր արածը, երբ թերթի կտորները աղմուկով յատակին ընկան: Նա փոշմանեց իր արածի վրայ, մինչև անգամ վախեցաւ և կարծեց, թէ անհատանցիք կ'իմանան, կը գան: Բայց ոչոք չէր լսել:

Հիւրերն արդէն ցրուել էին, և տան մէջ տիրել էր մի յոգնած լուռութիւն: Մի այնպիսի լուռութիւն տիրել էր և Ապրիլեանի սենեակում: Լսում էին միայն նրա՝ սեղանին դրած ժամացոյցի միակերպ չիկչիկոցները, որոնք զարկուելով սենեակի տխուր պատերին՝ անդրադառնում ու խորը խշշոցով արձագանգ էին տալիս Ապրիլեանի ականջներին խորշերում: Փոքրիկ, լուսամփոփով ճրագը լուսաւորում էր սենեակի մթին առարկաները:

—Վրէժ... կրկնեց նա նոյն դառնութեամբ ու մի տեսակ սարսուռ զգաց իր անարձագանգ ձայնից: Նա նայեց շուրջը, և նրան թուաց, թէ սենեակի բոլոր առարկաներն անկարեկից արհամարհանքով իրան են նայում ու քմիծաղ տալիս: Ահա սեղանին դրած ձուածկ հայելին վիզը հաստ մարդու պէս գլուխը դէպի յետ է տարել ու ահագին բերանը բացած՝ անկըշտում ծիծաղում է. ինչի՞ համար, ի՞նչն է առիթ տուողը, միթէ նա էլ Ապրիլեանի յուսահատ վշտի ու անարգուած զգացմունքների վրայ է ծիծաղում... Իսկ այն նողկալի բաժակը, որ

պատուհանին դրած ջրի շշի յետևումն է ծածկուել ու իր ողորմելի մարմնի երևացող մասով արհամարհական հայացքներ է նետում, տես, տես, մինչև անգամ շարժում է, Ապրիլեանին բարկացնում, ասելով թէ՛ կարճիկ ես ինձ մնասել, ես քեզ ծաղրում եմ...

—Օ՛հ, դուռելի, գոչեց Ապրիլեանն ու մոտեցաւ պատուհանին:

...Լսուեց մի անագին զրնգոց, և ապակու սուր փշրանքներն այս ու այն կողմ ցատկոտեցին: Օդի մէջ մի քանի գրգռել էլ թոան, որոնք անագին շրմիկոցներով յատակին էին ընկնում...

Կողքի սենեակում լսուեցին բարձր խօսակցութիւններ, շտապ քայլերի ձայներ. ձայները մոտեցան, և մի առժամանակ խլացան Ապրիլեանի դրան յետևում: Վերջապէս բացուեց դուռը, և շեմքում երևացին մի քանի դարմացած դէմքեր:

—Այս ի՞նչ էր, սա դժւ ես արել, Հմայեակ,—լսուեցին մի քանի ձայներ:

Բայց Հմայեակը նրանց չէր նկատում. նա պառկել էր մահճակալի վրայ ու գլուխը թաղել բարձի մէջ. Վերջապէս ներս մտաւ տանտիկինը, նստեց նրա կողքին և քնքշութեամբ շոյելով նրա գլուխը՝ մեղմ, մայրական գորովով լիքը ձայնով խօսեց.

—Հմայեակ, այս ինչո՞ւ ես այսպէս արել, հօը, խօ քննութիւնդ վատ չէս բռնել, թէ՞ դասարանումդ ես մնացել. դէհ, հիմի ի՞նչ անենք, կը պատահի, մարդ դրա համար դարդ կ'անի. անպատճառ ուսուցիչները թշնամութիւն արած կը լինին, ես գիտեմ, դու աշխատասէր տղայ ես...

Հմայեակը անշարժ ու լուռ դեռևս ընկած էր մահճակալի վրայ, իսկ մնացածները կանգնած ուստի, իրար առջին փսփսում էին:

Յանկարծ լսուեց Հմայեակի դռնէջ... մղկտալի լացի...

Որ խեղդում էր բարձի փափկութեան կանգնածները, և ծանոթիկներ լռեց, լռեցին և՛ շեմք էր տալիս Ապրիլեանի, շատ խուլ կերպով սենեակն արձա  
րիլեանի նոյնպէս խուլ մղկտոցներին... Կ. ՀԶՕՐԵԱՆ